

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

ספר עובדיה כולל עשרים ואחד פסוקים בלבד, והוא הספר הקטן ביותר בתנ"ך. עיקר חזונו של עובדיה נסוב סביב הפורענות שתבוא לאדם כעונש על החמס שעשה לישראל אחיו בעת צרתו. זמנו ומקומו של עובדיה לא נתפרשו בספר. חז"ל מזהים את עובדיה עם עובדיה אשר על בית אחאב שנזכר במל"א י"ה, אולם כבר ראב"ע חלק על זיהוי זה. כיום מקובלת הדעה שעובדיה ניבא בעת חורבן בית ראשון, והרקע לנבואותיו הוא שותפות הפעולה של אדום לצד הבבלים בכיבוש יהודה. עובדיה מדגיש שלא זו בלבד שאדום עמד מנגד ולא סייע ליהודה אחיו, אלא אף בגד בו, סייע לאויביו והסגיר את פליטי המלחמה לידי הבבלים.

ספר עובדיה נחלק לשלושה חלקים: בחלקו הראשון מתואר זדון ליבו של אדום שהביא למפלתו (א-ט), חלקו השני (י-יד) מדבר על החמס שעשה ליעקב אחיו ועל התנכרותו אליו ביום צרה. החלק השלישי (טו-כא) חוזה את בוא יום ה' על העמים כולם ועל אדום בפרט, שבו יתהפך הגלגל וגולי ישראל ירשו את עשיו.

1.

א | המתח בין ישראל לאדום נשזר לאורך תולדות ישראל במקרא - ראשיתו נעוצה במאבק המתמשך בין יעקב לעשיו, המשכו בהתנכרותו של אדום, וסירובו לאפשר לישראל לעבור בגבולו ביציאתו ממצרים (במדבר כ"ב), ובמלחמתו האכזרית עם ישראל בימי השופטים והמלכים, כפי שעולה מנבואת עמוס: 'עַל שְׁלֵשָׁה פְּשָׁעֵי אֲדוֹם וְעַל אֲרְבָּעָה לֹא אֶשְׁיָבְנִי עַל רִדְפוֹ בְּחָרֵב אֲחִיו וְשָׁחַת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף לְעֵד אָפוֹ וְעִבְרָתוֹ שְׁמָרָה נֶצַח' (עמוס א', יא). שיא המאבק מתרחש בימי החורבן. נבואות זעם ופורענות על מעשי אדום בחורבן מופיעות בנבואות ירמיהו ויחזקאל, שחיו בתקופת החורבן. הבוגדות האדומית והשמחה לאידה של ירושלים נזכרות גם במזמור קל"ז בתהלים: 'זָכֹר ה' לְבָנֵי אֲדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוֹ עָרוֹ עַד הַיְסוֹד בְּה' (ז), ובמגילת איכה ד', כא: 'שִׁישִׁי וְשִׁמְחֵי בַת אֲדוֹם יוֹשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ עוֹץ גַּם עָלֶיהָ תַעֲבֹר כּוֹס תִּשְׁכַּרְי וְתִתְעַרְי'. עיינו בדברי עובדיה ובחנו כיצד נופה של ארץ אדום ושמות עריה ואף אירועים מעברה, נרמזים בדבריו.

ב | 'הִנֵּה קָטָן נִתְתַיָּד בְּגוֹיִם' (ב)

לאחר הקריאה למלחמה באדום המופיעה בפסוק א, משרטטת הנבואה את מאפייניו של אדום ומנגידה בין מצבו האמיתי לתפיסתו הדמיונית. עקבו אחרי שלושת הדימויים העוסקים בעליה וירידה, המופיעים בפסוקים ג-ד.

מהו הרקע ליהירותו של אדום? היעזרו בפירוש 'דעת מקרא': 'ומצאנו שכמה מערי אדום נבנו במרומי סלעים ובנייניהם נחצבו במערות ועל יד מערות! ראו גם מל"ב י"דז.

2.

עונשו של אדום מתפרט בפסוקים ה-ט:

בדקו כיצד שלושת היסודות עליהם נשען אדום מתערערים ונכרתים בפסוקים אלה? (ה-ו, ז, ח-ט).

3.

'מִחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תִּכְסֶּה בְּנִשָּׂה' (י)

עיקר חטאו של אדום מצוין בפסוק י ומפורט בפסוקים יא-יד. שתי מילים מרכזיות שוזרות את הפסקה: 'יום' (10) ו'אל' (8) - (במובן של 'לא ראוי היה לך'), והן מציינות את מה שלא היה ראוי לאדום לעשות ביום צרתו של אחיו. עקבו אחרי מעשי אדום ביום חורבנה של יהודה, ועמדו על ההתפתחות שלהם, כיצד משתנה יחסו של אדום ליהודה מ'אח' ל'נכרי'.

4.

חלקו האחרון של הספר מתאר את הגמול שיבוא על אדום ועל הגויים, בפסוק יח מדומה בית עשיו לקש הדולק ונשרף בידי בית יעקב ובית יוסף, הרומזים כנראה לממלכת יהודה וישראל.

א | מדוע לדעתכם נבחר דימוי זה לעונשו של עשיו? היעזרו בתיאורי העונש בפסוקים ד-ו, ט-י.

ב | השוו את העונש בפסוק יח, לחתימת מעשי אדום (סוף פסוק יד), ושימו לב ללשונות החוזרים בתיאור החטא ועונשו. כיצד מתבאר העונש לאור ההקבלה?

5.

לאחר כיליונו המוחלט של בית עשיו, הנביא מתמקד בנבואת נחמה ליהודה וישראל השבים מן הגלות ויורשים את הרי עשיו (יט-כ). שורשי מאבק הירושה בין עשיו לישראל נעוצים בעבר הרחוק: בין אבות האומה, יעקב ועשיו. מהי תוצאתו של אותו מאבק קדום?

א | ראו את תיאור חלוקת הארץ בבראשית ל"ו-ח. חלוקה זו נזכרת בדברי ה' בדברים ב', ד-ה. כיצד היא מתפרשת שם?

ב | עיינו בנבואת יחזקאל על אדום בעת החורבן בפרק ל"ה (בייחוד פסוקים י-יא). כיצד מתעורר המאבק מחדש? נסו לבאר את משמעותה של נבואת עובדיה על ירושת אדום לאור תהליכים אלה.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

הרחבה - מעשו בן יצחק לאדום, רומי והנצרות / אניגדור שנאן

בספר בראשית מסופר על שני אחים, בני יצחק, ועל מערכת היחסים המורכבת שביניהם, אך כבר בתורה עצמה, זו נעשית למערכת של יחסי קירבה-יריבות בין שני עמים. עם הזמן נעשו היחסים מתוחים יותר, והנביא מלאכי שם בפיו ה' את המילים "ואת עשו שנאתי", ואילו הנביא עובדיה, בשלהי הבית הראשון, לועג לעם האדומי: "הנה קטון נתתיך בגויים, בזוי אתה מאוד" (פסוק ב). את את נעשה השם "אדום" כינוי לכלל שונאי ישראל והנלחמים בו, שהרי מזמור הקינה על חורבן הבית בידי בבל, שראשיתו במילים "על נהרות בבל", מסתיים בבקשה: "זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים, האמרים ערו עד היסוד בה" (פסוק ז), ו"אדום" הוא כבר כינוי לאויב בכלל. ומה שהחל במקרא המשיך ביתר שאת בספרות חז"ל. בשעה שאדום כעם או כממלכה לא היה על הבמה ההיסטורית, נעשה שמו פנוי לשם תיאור כל אויב ושונא חדש, ובעיקר האימפריה הרומאית או הביזנטית, ומאוחר מעט יותר הדת הנוצרית, דת האימפריה מאז ראשית המאה הרביעית.

...אנשי ימי הביניים ירשו מחז"ל את הזיהוי בין אדום לבין הנצרות והמשיכו בפיתוחו, במקביל להרחבה שעבר השם "ישמעאל" ככינוי למוסלמים ולארצות האסלאם. הפייטן ר' אברהם אבן עזרא, למשל, מקונן ואומר כי "ביד ישמעאל לבזו היינו / נסנו אל אדום ולא חיינו" (בפיוט שראשיתו במילים "איה נבואות נביאים קדומים"), ואילו בדיון על המלכויות שעם ישראל היה כפוף להן - הנוצריות מכאן והמוסלמיות מכאן - נעשה שוב ושוב שימוש בידי חכמים, אשר נאנקו תחת עולו של האסלאם, במטבע הלשון: "תחת אדום ולא תחת ישמעאל" (כך, למשל, רבנו בחיי בן אשר בפירושו לדברים ל', ז). ביטוי נוסף לזיהוי שבין אדום לבין העולם הנוצרי מצוי, למשל, במחרוזת האחרונה שבפיוט הידוע "מעוז צור": "דחה אדמון בצל צלמון", שעניינו בקשה שה' ידחוף, ישליך את האדום, את ארצות הנצרות, אל צל המוות.

מעוז צור

מְעוֹז צוֹר יְשׁוּעָתִי	לֶךְ נָאָה לְשִׁבְחֵךְ
תִּכְוֶן בֵּית תְּפִלָּתִי	וְשֵׁם תְּנֹדָה נִזְכְּרֵךְ
לְעֵת תִּכְוֶן מִטְבְּחֵךְ	מִצָּר הַמְנַגֵּבֵךְ
אֲז אֶגְמֹר בְּשִׁיר מְזֻמָּר	הַנִּכְפֵּת הַמְזַבֵּבֵךְ
...	
חֲשׂוֹף זְרוּעַ קְדֻשָּׁה	וְקָרֵב קֶחַ הַיְשׁוּעָה
נִקְם נִקְמַת עֲבָדֶיךָ	מֵאֲמָה הַרְשָׁעָה
כִּי אֶרְכָּה הַשָּׁעָה	וְאִין קֶחַ לִימֵי הָרָעָה
דְּחָה אֲדָמוֹן בְּצַל צִלְמוֹן	הַקֶּם לָנוּ רוּעִים שְׂבָעָה

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

ביאורי מילים

- (א) **שְׁמוּעָה שְׁמַעְנוּ מֵאֵת ה' וְצִיר בְּגוֹיִם שְׁלָח:** יצאה מאת ה' קריאה והכרזה, שהופצה בעזרת שליחים לכל הגויים - לצאת למלחמה באדום.
- (ה) **אִם גְּנָבִים בָּאוּ לָךְ אִם שׂוֹדְדֵי לַיְלָה אִיךָ נִדְמִיתָ הֲלוֹא יִגְנְבוּ דִים:** בניגוד למצב הרגיל שבו שודדים וגנבים לוקחים וגונבים דים, ומותירים את השאר במקומו, הרי שהפגיעה באדום תהיה מלאה והוא יזכרת לחלוטין.
- (ו) **אִיךָ נִחַפְּשׁוּ עֵשׂוּ נִבְעוּ מִצְּפָנָיו:** אפילו אוצרותיו ומטמוניו של עשיו נחשפו והתגלו בידי האויבים.
- (ז) **עַד הַגְּבוּל שְׁלַחֲךָ כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ, הַשִּׂאוּךָ יָכֵלוּ לָךְ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ, לַחֲמֶךָ יְשִׁימוּ מְזוֹר תַּחְתֶּיךָ:** פסוק קשה. כוונתו הכללית היא שבעלי בריתו אנשי שלומו ואוכלי לחמו של אדום בגדו בו ולא סייעו לו בצרתו, ואף שמו לו מכשולים.
- (יד) **וְאַל תַּעֲמֹד עַל הַפָּרֶק לְהַכְרִית אֶת פְּלִיטָיו:** לא היה ראוי שתעמוד על פרשת הדרכים מבלי לסייע, ואף לסייע להשמדת פליטי המלחמה.
- (יט) **וַיִּרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת הַר עֵשׂוֹ וְהִשְׁפִּילָה אֶת פְּלִשְׁתִּים:** בפסוקים יט-כ מתוארת ההתפשטות וההתרחבות של גולי ישראל לעתיד לבוא. יושבי הנגב יירשו את הר עשיו שמדרום-מזרח להם, ויושבי השפלה יירשו את ארץ פלישתים שממערב.
- (כ) **וַיִּרְשׁוּ אֶת שְׂדֵה אַפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שְׁמֶרֶן וּבְנֵימָן אֶת הַגְּלָעַד:** אחרים ירשו את ארץ אפרים ומנשה.
- (כ) **וְגַלַּת הַחַל הַזֶּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים עַד צָרְפַּת:** גולי ממלכת ישראל יירשו את הערים שמצפון להם - עד העיר צרפת שבין צור לצידון.
- וְגַלַּת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּסַפְרָד יִרְשׁוּ אֶת עֲרֵי הַנֶּגֶב:** גולי ממלכת יהודה שהוגלו עד לספרד, עיר המצויה באסיה הקטנה, יירשו את ערי הנגב.
- (כא) **וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת הַר עֵשׂוֹ:** הר עשיו ישלט בידי שופטים ומושלים מהר ציון.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555